

УДК 373.3 (520)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ЯПОНІЇ

Білик Олеся Миронівна
м.Дрогобич

У статті здійснений аналіз функціонування системи початкової освіти в школах Японії з метою з'ясування перспектив творчого використання їхнього педагогічного досвіду у межах вітчизняної загальноосвітньої практики.

Ключові слова: система, початкова освіта, Японія, педагогічний досвід.

Постановка проблеми. Наш динамічний час, сповнений перманентних криз, актуалізує необхідність переосмислення багатьох уявлень, які до цього здавалися непорушними, зокрема щодо завдань оновлення системи навчання, виховання і розвитку особистості. Однак ці завдання потрібно розглядати, виходячи за межі гармонійного розвитку окремої особистості, розширивши їх до глобальних масштабів через пропагування етнічної самобутності культури та відкритості до внутрішньо-національного розмаїття, толерантності до інших культур, а також ефективного міжкультурного діалогу. У пошуках вирішення цих проблем важливу роль відіграє діалог між Сходом і Заходом, спрямований на пошук взаєморозуміння між різними культурними й освітніми традиціями.

Освіта Японії й нині залишається своєрідною загадкою як надзвичайно різнобічне й оригінальне явище, що містить безліч аспектів та складає підґрунтя так званої „філософії розвитку”, економічного і соціального добробуту цієї азійської країни. Тому зрозумілим є жвавий інтерес педагогічної громадськості до японської системи освіти, зокрема початкової.

Виклад основного матеріалу. Освіта в Японії займає центральне місце і привілейоване становище, адже в цій країні загальноприйнятою є думка, що рівень освіти є ключовим чинником, який визначає якість життя індивіда, його майбутній статус

у суспільстві.

Вступ у початкову школу є важливим кроком у житті дитини, символічним входженням у суспільне життя, тому підготовка до цієї важливої події розпочинається заздалегідь. Мати дитини бере участь у засіданнях під орудою школи, яку відвідуватиме її дитина, отримує вказівки про вимоги до неї, з-поміж яких – організованість особистих навичок, ввічливе використання мови, знання правил дорожнього руху та ін.

В Японії шкільна освіта ґрунтується на системі „6 – 3 – 3 – 4”, розподіл акцентів у якій наочно підкреслює необхідність та важливість саме початкової освіти як засадничого етапу всієї шкільної системи. Отже, навчання в японській початковій школі триває шість років. Хоча фактично освіта японської дитини розпочинається з дитячого садка, дошкільні заклади не є частиною системи обов'язкової освіти. Порівняно з дитячим садком, де навчаються 60 % дітей, показник охоплення усіх дітей у початковій школі перевищує 99 %, що також підтверджує фундаментальне значення початкової школи для освіти японського громадянина [2].

Зобов'язання забезпечити надання освіти та право на її здобуття закріплені у Конституції Японії та Законі про шкільну освіту. Ці нормативно-правові документи зобов'язують японських громадян, які мають дітей, зареєструвати їх у школах відповідного освітнього рівня, де з дев'яти років обов'язкової освіти перші шість відводяться на початкову школу.

При зарахуванні до початкової школи використовується „віково-класова” система, згідно з якою клас навчання дитини має відповідати її вікові. Дітей прийнято направляти у школу одразу ж після їхнього шостого року народження. Також, відповідно до цієї системи, діти не перестрибують через класи та не за-

лишаються для повторного проходження навчання на підставі академічної неуспішності.

В основі японської „віково-класової“ системи лежить положення, згідно з яким практично всі діти мають здібності добре навчатися й освоїти шкільну програму. Натомість вважається, що деякі нахили, здібності й особливості на кшталт працьовитості чи уваги до деталей, можна розвинути, тому у школі всі діти мають рівні можливості. На думку японських педагогів, відмінності в успішності значною мірою залежать від рівня зусиль, наполегливості і самодисципліни учнів, а на різний рівень навчальних досягнень школярів не впливають відмінності в їхніх індивідуальних здібностях.

З цих причин Міністерство освіти, культури, спорту, науки та технології заохочує вчителів до надання додаткової уваги і підтримки слабшим учням, а також до відвідування учнями репетиторських шкіл (дзюку). Батьки пов'язують успіх та щастя дитини у житті з максимально високою успішністю у школі та університеті, адже вони стають запорукою престижного працевлаштування і високого статусу в суспільстві, тому дзюку в Японії відвідує понад половину усіх школярів.

Більшість шкіл в Японії є державними, існує лише незначна кількість національних та приватних початкових шкіл – відповідно 0,003 % і 0,01 % від загального числа початкових шкіл в країні. Зазвичай, державні початкові школи перебувають у підпорядкуванні муніципалітетів, а більшість національних початкових шкіл пов'язані з педагогічними факультетами державних університетів.

Академічний календар у японській освітній системі розпочинається у квітні та закінчується у березні. Календар передбачає п'ятиденну систему навчання протягом стандартних 35 тижнів на рік (34 тижні – для учнів першого класу). З кінця липня до початку вересня (40 днів) тривають літні канікули, а зимовий відпочинок – протягом двох тижнів з кінця грудня до початку січня; два тижні весняних канікул розпочинаються наприкінці березня і закінчуються на початку квітня. Ці канікулярні перерви у навчанні ділять навчальний рік на три семестри – триместри. Проте система канікул є доволі гнучкою та формується залежно від обставин, характерних для певних регіонів. Так, наприклад, для шкіл у місцевості з переважанням холодного клімату на півночі країни запроваджені коротка перерва влітку і довші зимові канікули [3, с. 123].

Здебільшого навчальний тиждень першокласника складається з чотирьох днів, на кожен з яких припадає по 5 занять та один день, коли учні навчаються 4 години; у другому класі учні навчаються по 5 уроків кожного дня; у третьому класі учні три дні відвідують по 5 занять і два дні на тиждень по 6 занять; з 4 по 6 клас учні навчаються по 6 занять протягом трьох днів, решта – по 5 занять. Число уроків змінюється відповідно до різниці у загальній кількості шкільних годин, передбачених у курсі навчання.

Навчальний день в японській початковій школі розпочинається о 8.00 годині та завершується о 15.30 – 16.00. У таблиці 1 представлений середньостатистичний графік навчального дня у початковій японській школі.

Таблиця 1

Середньостатистичний графік навчального дня у початкових школах

Прибуття до школи	8.00 – 8.30
Ранкові загальношкільні збори	8.30 – 8.40
1 урок	8.40 – 9.25
2 урок	9.30 – 10.15
Перерва	10.15 – 10.35
3 урок	10.35 – 11.20
4 урок	11.25 – 12.10
Обід	12.20 – 12.55
Обідня перерва*	12.55 – 13.15
5 урок	13.35 – 14.20
6 урок	14.25 – 15.10
Завершальний класний урок (для 5-х класів)*	14.20 – 14.30
Завершальний класний урок (для 6-х класів)*	15.10 – 15.20
Закінчення навчального дня	15.30

* Залежно від школи, після обідньої перерви або після останнього уроку учні здійснюють прибирання класу та/або загальних приміщень шкільної будівлі

Вище зазначений розклад є типовим, однак може змінюватися залежно від класу та проведення спеціальних заходів з нагоди шкільних, регіональних або національних свят.

В Японії навчальний план початкової школи відзначається винятковою холистичністю: предмети, які вивчає учень вирізня-

ються різноманітністю та спрямовані на всебічний гармонійний розвиток особистості дитини.

У таблиці 2 представлено дані щодо кількості годин у році, відведених на вивчення навчальних предметів у початковій школі Японії.

Таблиця 2

Річний обсяг навчальних годин початкової школи Японії

Навчальний предмет	Класи					
	1	2	3	4	5	6
Японська мова	306	315	280	280	210	210
Життєдіяльність	102	105	–	–	–	–
Соціальні науки	–	–	105	105	105	105
Математика	136	175	175	175	175	175
Наука	–	–	105	105	105	105
Музика	68	70	70	70	70	70
Малювання та праця	68	70	70	70	70	70

Домоводство	–	–	–	–	70	70
Фізкультура	102	105	105	105	105	105
Моральне виховання	34	35	35	35	35	35
Спеціальна діяльність	34	35	35	70	70	70
Усього	850	910	980	1015	1015	1015

Варто зазначити, що окрім обов'язкових уроків, учні відвідують значну кількість гуртків та додаткових позаурочних занять, серед яких найпопулярнішими є вивчення мистецтва *каліграфії*, створення коміксів *аніме*, складання віршів *хайку*, навчання прийомів бойових мистецтв *кендо* та *айкідо*, традиційних настільних ігор *го*, *рендзю* та ін.

У початковій школі вчитель є відповідальним за клас та, зазвичай, вчить усіх навчальних предметів. Японські освітні часто використовують дуальний або груповий метод подання навчального матеріалу, що, на їх думку, сприяє покращенню сприйняття дітьми пізнавальної інформації. Окремі предмети у старших класах початкової школи, зокрема наука, музика та домоводство, часто викладаються вчителями-предметниками, які спеціалізуються у цих галузях.

Усі предмети та теми, які діти повинні вивчити з кожного предмету, кількість годин, відведених на вивчення предметів, їх завдання, мета та інші специфікації визначаються Курсом навчання, який встановлюється Міністерством освіти, культури, спорту, науки та технології. Курс навчання періодично оновлюється. Зокрема, сучасний Курс навчання, а саме його 8 версія з часу закінчення Другої світової війни, був запроваджений у 2009 р. на вступній основі, а в повному обсязі набув чинності з 2011 р.

Учитель початкових класів передовсім розвиває у першокласників «почуття власної значущості та трепету при перебуванні у школі» [2]. Протягом першого навчального тижня учні зобов'язані навчитися правильній поведінці у класі й ознайомитися зі шкільними правилами. Їх навчають правильності вставання, поклонів і вітання на початку уроку, організації робочого місця (столу-парти) до занять. На думку японських педагогів, це закладає підґрунтя для бажаних взаємин і педагогічного взаємодії між учителем та учнями, формує звички, які будуть визначальними протягом усього шкільного життя дитини.

У початковій школі вчителі не відчувають прямого тиску вступних іспитів, з яким учні зустрічаються при вступі до вищої школи чи коледжу. Таким чином, педагоги мають більше свободи у підборі методик організації навчальних і виховних заходів, ніж їх колеги на вищих щаблях загальноосвітньої школи, які повинні підготувати учнів до складання вступних іспитів.

Максимальна кількість учнів, що навчаються у початкових класах японської школи, не перевищує 40 осіб, однак в середньому цей показник по країні складає 34 учні в класі [3, с.38].

У кожному класі учнів організовують у компактні групи по 4 – 6 дітей з різним рівнем здібностей, які називаються *хан*. Учителі часто ділять клас на *хани* для роботи над конкретними завданнями, проведення досліджень чи доповідей про результати роботи у класі. *Хан* також є основним чинником дотримання дисципліни, виконання обов'язків, а також проведення різноманітних класних заходів.

Учніський моніторинг є важливою складовою керівництва у класі. Кожен день або два інша пара учнів відповідає за чистоту та порядок у класі, допомогу вчителю в адміністративних питаннях, а також заохочення класу до дисципліни. Таким чином кожен учень бере активну участь в організаційній, навчальній та виховній діяльності класу.

Завдяки використанню *ханів* й учнівського моніторингу, вчителі делегують значну частку відповідальності за управління класом та дисципліну самим учням. Завдяки частій зміні ролей та обов'язків, всі учні мають можливість отримати досвід керівництва, усвідомити важливість співпраці та взаємних зусиль у досягненні ефективності у роботі класу [6, с. 18].

Японські класи є добре впорядкованими й організовани-

ми, здатні швидше переходити від одного виду діяльності до іншого. Завдяки цьому, порівняно наприклад з американськими учнями, японські школярі мають змогу отримувати протягом уроку на третину більше необхідної навчально-пізнавальної інформації [5, с. 42]. Важливо зазначити, що високий рівень організації та дисципліни досягається без прямого авторитарного впливу з боку вчителя.

Японські вчителі лише зрідка використовують покарання для окремих дітей у вигляді зауваження чи догани, натомість спрямовують увесь клас таким чином, щоби учні брали на себе відповідальність за коригування поведінки один одного. Замість зауваження окремій дитині, вчитель здебільшого коментує діяльність окремого *хану*, тому всі учасники групи максимально зацікавлені у покращенні результатів кожного з її членів. Таке самоуправління й взаємоуправління учнів закладає фундаментальні принципи міжособистісних відносин і поведінки, необхідних для успішного життя школи, а згодом – подальшої життєдіяльності у соціумі [7, с.102].

Навчальні досягнення учнів з кожного предмету та записи щоденного життя класу фіксуються вчителем та зберігаються у навчально-методичних записках (*шидо-йороку*). У більшості шкіл учитель заповнює спеціальну учнівську карту, яка містить дані про навчальні досягнення школяра, додаткову діяльність у позаурочний час та участь в інтегрованому навчанні, записує рівень відвідуваності та поведінки, робить замітки та фіксує іншу важливу інформацію, яка надається батькам чи опікунам дитини наприкінці кожного триместру. Така карта містить спеціальні стовпчики, в яких батьки чи опікуни дитини відмічають, що ознайомлені з наданою інформацією та залишають помітки з побажаннями для вчителя.

Підручники і посібники для всіх навчальних предметів, що використовуються у початковій школі, надаються безкоштовно – така політика в Японії практикується з 1963 р. Навчальну й методичну літературу розробляють окремі відомі педагоги або творчі колективи досвідчених вчителів і після скрупульозного аналізу комісіями Міністерства освіти, культури, спорту, науки і технології видаються у приватних типографіях.

В усіх початкових школах з успіхом використовуються цикли освітніх телепередач Японської Національної служби громадського мовлення (NHK), найпопулярнішими серед яких є програми наукового, суспільного, культурного й етичного характеру. Протягом тижня в ефір виходять 15-хвилинні програми для різних класів. Графіки ефірів публікуються перед початком навчального року, щоби вчителі мали змогу використовувати їх при розробці навчальних календарно-тематичних планів. Кожного триместру NHK публікує навчальні тексти для учнів і педагогів, які містять докладний опис кожної запланованої програми, а також методичні рекомендації щодо їх використання [4, с. 38].

Кожен урок планується відповідно до послідовності матеріалу у підручнику під керівництвом вчителя згідно з методичними вказівками школи, які, в свою чергу, ґрунтуються на Курсі навчання, визначеному Міністерством освіти, культури, спорту, науки та технології. Характерною особливістю всієї початкової освіти є акцент на вивчення школярами природничих наук, математики та мистецтва.

У більшості шкіл дозволена вільна форма одягу, хоча в окремих регіонах практикується уніформа, яка вирізняє навчальні заклади за кольором та символікою. Окрім звичайних та спеціальних класів, будівля школи обов'язково містить бібліотеку, медпункт та учительську, а також має прилегле шкільне

подвір'я зі спортивним майданчиком та басейном, хоча останній не передбачений законом.

Зазвичай, початкові школи забезпечуються шкільними обідами, які готуються в їдальні або у спеціальних закладах громадського харчування – центрах шкільних обідів, які обслуговують декілька шкіл, доставляють обіди у кожен школу авто-транспортом. У початковій школі організації процесу харчування та самообслуговування надають важливого значення, учні почергово відповідають за сервірування та подання страв. Здебільшого учні споживають обіди у класі, однак окремі школи використовують запасні класи або загальні їдальні, де учні різних класів спільно обідають та прибирають приміщення. Шкільні обіди є невід'ємною складовою шкільного життя, а також важливим чинником виховання учнів [5, с.82].

У початковій школі значну увагу надають спеціальним заходам і шкільним подіям, які супроводжуються традиційними церемоніями та є частиною навчальної програми, а саме: урочисті церемонії початку та закінчення навчального року, культурні заходи (концерти, театральні вистави тощо): заходи, присвячені охороні здоров'я, безпеці життєдіяльності; спортивні зустрічі, спартакіади, екскурсії на підприємства, подорожі рідним краєм та ін. Спортивні дні часто проводяться як громадські заходи і плануються на вихідні, щоб сім'ї та опікуни брали активну участь у шкільних подіях. Програма таких заходів передбачає командні змагання – естафети, перетягування канату, різні забави з м'ячем, а також гімнастичні номери та виступи музикантів. Шкільні подорожі до мальовничих місць Японії здебільшого проводяться протягом останнього року навчання у початковій школі.

Слід зазначити, що незважаючи на всі позитивні сторони японська початкова школа містить і низку недоліків. Проблеми виникають передовсім через значну переваженість навчального плану та високі вимоги з боку Міністерства освіти,

культури, спорту, науки і технології. Окрім цього, система освіти Японії побудована на тотальному контролі навчальних досягнень школярів, спонукає до постійного їх підвищення та жорсткої конкуренції між учнями та навчальними закладами.

Японська початкова освіта уніфікована настільки, що місце для свободи думки і дитячої творчості в ній практично не залишається. Це зумовлює поширення у суспільстві таких негативних явищ, як *konai bouyoku* (акти жорстокості серед підлітків), *ijime* (знуцання над однолітками), *futoukou* (прогулювання школи), *gakkyu houkai* (зривання уроків), зростання кількості дітей відрахованих зі шкіл та самогубств, появу стереотипно мислячих людей без чітко окресленої індивідуальності [1, с. 242].

У кожному класі діти опановують значний обсяг нового навчального матеріалу та швидко переходять від одного виду діяльності до іншого. Хоча більшість дітей зберігає розумний темп у досягненні навчальних цілей, деякі все ж відстають. Цих дітей називають *ochikobore* – у буквальному сенсі, ті, хто „впав на дно“ системи. Високі вимоги навчального плану, відсутність індивідуалізації навчання, відмінності в інтелектуальних здібностях, статусі сім'ї й особистісні характеристики є тими чинниками, що пояснюють розходження в успішності учнів. Становище дітей, які серйозно відстають у навчанні є головним питанням для обговорення у суспільстві.

Висновок. В останні роки японський уряд активно проводить реформи у галузі освіти, спрямовані на послаблення навчального тиску, актуальності набуває так звана „розслаблена освіта“, яка сприяє підвищенню у дітей „запалу до життя“ (*ikiru chikara*), заохочує їх до навчання. Проте, через радикальні заходи стосовно скорочення годин та обмеження змісту навчання, знизилася якість навчальних досягнень школярів, тому нині японські освітяни активно шукають збалансований підхід та раціональні рішення, які б дозволили досягнути бажаної гармонії у підготовці молодших школярів.

Література і джерела

1. Білик О. Реформи у сучасній системі освіти Японії / О. Білик // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: ВД Дмитра Бурого, 2010. – Вип. 28. – С. 240 – 245.
2. Japanese education system, Elementary school. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://members.tripod.com/h_javora/jed14.htm#69>. – Зарол з екрану. – Мова англ.
3. Lincicombe M. Focus on internationalization of Japanese education / M. Lincicombe // Comparative Education Review. – 1993. – № 37 (2). – P.123 – 151
4. Ministry of Education, Science, and Culture, Japan „Development of Education in Japan 1981 – 84: Report for Submission to the 39th Session of the International Conference on Education“. – Tokyo: The Ministry, 1984. – p. 38.
5. Murata Y. Education in Contemporary Japan. System and Content / Y. Murata, M. Yamaguchi. – Tokyo: Toshindo, 2010. – 240 p.
6. Peak L. Classroom Discipline and Management in Japanese Elementary School Classrooms / L. Peak // Paper prepared for the United States Study of Education in Japan. – U.S. Department of Education. – October 1985. – 185 p.
7. Stevenson H. Classroom Behavior and Achievement of Japanese, Chinese, and American Children. Advances in Instructional Psychology. Hillsdale / H. Stevenson.– N.J.: Erlbaum, 1985. – 362 p.

В статтю осуществлен анализ функционирования системы начального образования в школах Японии с целью выяснения перспектив творческого использования их педагогического опыта в рамках отечественной общеобразовательной практики.

Ключевые слова: система, начальное образование, Япония, педагогический опыт.

The author of the article has analyzed the system of primary education in Japanese schools to determine the prospects for creative use of their teaching experience within the national general education practice.

Keywords: system, primary education, Japan, pedagogical experience.